

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Забайкальского края

Муниципальный район "Могойтуйский район"

МАОУ "ЗСОШ"

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Долсонова Д.Э.

№138

от «1» сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной язык»

3 класс

Составила: учитель начальных классов

Дармаева Д.Х.

с. Зугалай

2023 г.

Тайлбари бэшэг

3 классай буряад хэлэ үзэхэ тобшо тайлбари иимэ журамшуулхан баримта бэшэгүүд дээрэ үндэһэлнэ:

- Федеральный закон от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в РФ».
- Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 06.10.2009 г. №373
 - изменения ФГОС НОО от 26.11.2010 г. №1241
 - изменения ФГОС НОО от 22.09.2011 г.2357
 - изменения ФГОС НОО от 31.12.2015 г. 1576
- Примерная ООП НОО (одобрена решением федерального учебно-методического объединения по общему образованию (протокол от 08.04.2015 г. №1/15);
- Федеральный перечень учебников, рекомендуемых к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 31 марта 2014 г. N 253" (**С изменениями на 26 января 2016 год**).

-Программа по бурятскому языку 1-4 классы Р.С.Дылыкова

Энэ программа Р.С. Дылыкова, Т.Б. Базаргуруева, Д.Б. Дугарова «Буряад хэлэн»: методическа хүсэд суглуулбариин 3-дахи класста үзэхэ хуралсалай ном дээрэ үндэһэлэн, буряад хэлэ үзэхэ, эхин хургуулийн 3-дахи ангида зорюулагдаһан программа болоно.

3-дахи ангида буряад хэлэ үзэлгын зорилгонууд:

- 2-дохи ангида үзэхэнөө дабталга дээрэ үндэһэлжэ, хэлэнэй зүйлнүүдэй шэнэ шанар шэнжэнүүдтэй танилсалга;
 - фонетическэ, орфографическа, графическа, грамматическа ойлгосонуудые уламжалан үзэлгэ;
 - орфографическа дадал дүршэл хүгжөөлгэ;
 - хэлэлгэ хүгжөөлгэ;
 - буряад хэлэндээ дуратайгаар хандалга, тэрэнээ шэнжэлхэ, шудалха эрмэлзэл хүгжөөлгэ;
 - буряад хэлэнэй ашаар арадайнгаа соёл, заншал, түүхэ мэдэхэ болохо арга боломжо ололго;
 - буряад хэлэ үзэлгыг үхибүүнэй наһанай болон хүгжэлтын шатануудта тааруугаар үнгэргэлгэ;
 - ород хэлээр багшын ямаршье альтернативна номуудые хэрэглэхэдэ, тэдэндэнь тус буряад хэлэнэй ном тааруу байха зэргэтэй;
 - метапредметнэ шэглэлтэй шадабари бүридхэлгэ. Энэ зорилго һүүлэй жэлнүүдтэ аргагүй хэрэгтэйдэ тоологдодог болоо. Мүнөө үсын хуралсалай ябасада оруулагдажа байһан федеральна стандарттай холбоотой.Тэрээн соо эхин классай багша бүхэн «универсальные учебные действия» гэжэ шадабари хүгжөөхэ тусхай программатай байха гээд эрилтэ табигдана.
- Тус программа буряад хэлэнэй, тэрэниие шэнжэлдэг эрдэм ухаанай хүгжэлтыг хараадаа абан, Россин эрдэм хуралсалай түсэбые баримталан, мүнөө үедэ хэрэглэгдэдэг программын үндэһөөр «Буряад хэлэнэй» стандартта тааруулан, туршалгын программа зохоогдобо.

Нуралсалай материал 4 четвертьдэ хубаагданхай. Хэшээлнүүд недельдэ 2 саг соо үнгэргэгдэхэ, жэлдээ 68 сагай туршада бээлүүлэгдэхэ.

Жэлэй дүүрэхэдэ нуралсалай мэдэсэ ба шадабаринүүд.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- аялгануудай нугарал, тааралдал, хубарил тухай ойлгосотой болохо;
- ии - ы, ээ- эй аялган үзэгүүдэй бэшэлгэ тухай мэдэхэ;
- үгын анхан нуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялганай бэшэгдэхэ тухай;
- үгэнүүдэй бии бололго тухай, үгын бүридэл тухай залгабари, залгалта, анхан нуури, гараһан нуури;
- зөөлөн нууригай абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялган үзэг бэшэхэ тухай; - юумэнэй нэрын падежнуудые ба тэдэнэй удха, үүргэ мэдэхэ;
- дахуул үгын үүргэ, тэрэнэй бэшэлгэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- үйлэ үгын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- үйлэ үгын түхэлэй бии болоходо аялгануудые бэшэхэ тухай;
- үйлэ үгын сагууд: (мүнөө, үнгэрһэн, ерээдүй), тэдэнэй хэлэлгэ соохи үүргэ тухай;
- хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд тухай;
- мэдүүлэлэй юрын гэшүүд; элирхэйлэгшэ, нэмэлтэ тухай;
- бодомжолһон түхэлтэй текст тухай;
- фразеологизмууд, омонимууд тухай;
- хэрэгэй саарһа, бэшэг бэшэхэ тухай.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;
- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ, зорилгыень табиha;
- багшатаа сугтаа нуралсалай проблемнэ асуудал яажа шиидхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиha;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдые түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсүүлхэ, тиин өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, ангиинайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болообиб гэжэ элирүүлжэ нураха, критеринүүдые зохёохо;

Оршон тойрониие шудалха шадабари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идейнь ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схемэ, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;

- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохи холбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоһөө дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол амин ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоһоо үндэхэлэн, хэрэгтэй сагта монолог гү, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ;
- асуудалнууды табиха.

Программын байгуулга ба үдхэ

I. Абьян ба үзэгүүд.

Энэ бүлэгэй гол шухала ойлгосонууды һурагшад нэгэдэхи класста ойлгожо абана. Хоёрдохи класста бэшэгэй дүримүүд сооһоо гол шухалань түргэн ба удаан аялганууды, дифтонгнууд, йотированна аялганууды үгэ соо зүб хэрэглэжэ, бэшэжэ һуралга болоно. Эдэниие хоёрдохи класста ойлгуулбашье, гурбадахи класста бүри орёо шэнэ дүримүүды хэрэглэжэ дабтаха, бэхижүүлхэ хэрэгтэй.

Энэ "Абьян ба үзэгүүд" гэхэн бүлэг соо хэлэгдэхэн арга хэрэгсэл ойлгуулхадаа, нютаг нютагай хэлэнэй диалектын илгаануудта тусгаар анхарал табигдажа, багша нютагай хэлэнэй онсо шэнжэнүүды хараадаа абажа, абьян ба үзэгүүды үгэ соо зүбөөр үгүүлжэ, бэшэжэ, һуралгада тусгаар упражнени саг үргэлжэ дүүргүүлхэ болоно. Олонхи үгэнүүд хэлэгдэхэндээ адляар бэшэгдэдэг ха юм. Гэбэшье зарим абьянууд үгүүлэгдээшэхээ ондоо үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг бшуу. Жэшэнь, *адхана*, *худха*. Программа соо үгы лексическэ ба грамматическа талаһаань хаража үзэхэ гэхэн эрилтэ табигдана. Лексикээр теоретическэ мэдээнүүды ойлгуулха гэхэн асуудал табигданагүй, харин грамматикын ба орфографиин дүримүүды үзэхэ зуураа гансал практическа упражненинууды дүүргэхэ болоно.

Һурагшад үгэ гээшэ бодото байдалай элдэб юмэнүүды харуулһан элдэб удхатай байдаг, мэдүүлэл соо, илангаяа холбоотой хэлэлгэ соо ороходоо, бүри шэнэ удхатай болодог, ондо ондоогоор үгүүлэгдэдэг, үгэнүүд дүтэрхы гү, али тад ондоо удхатай байжа болодог гэхэн ойлгосо абаха болоно.

Хоёрдохи ангида үзэхэнөө дабталга. Аялганай тааралдал, һубарил, нугарал гэхэн дүримүүдээр бэшэгдэдэг үгэнүүд. Эй-ээ, ээ-өө үзэгүүды бэшэлгэ. Орфографическа толи абан хүдэлэлгэ. Буряадшалжа бэшэгдэдэг абтаһан үгын анхан һууриин һүүлэй –а, -о, -э үзэгүүды бэшэлгэ. Хатуу ба зөөлөн хашалганууд, тэдэниие бэшэлгэ.

II. Үгын бүридэл

Үгын һуури ба залгалта. Үгын һуури соо үгын гол удха абаад ябалга. Үгэ соо залгалтын «хэдэг ажал»: ондоо үгэнүүды хэлэлгэ соо холбохо арга. Ондо ондоо үгэнүүд соо залгалтын дүүргэхэн үүргэ элирүүлгэ. Үгын анхан һуурида р, л, м, б хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялганай бэшэлгэ. Тэдэнэй бэшэлгын һууриин удхаһаа дулдыдалга. Үгын үндэхэн ба базалгабари. Нэгэ үндэхэнэй хүсөөр бии бололго. Үгын бүридэлэй хубинууды зүб харуулжа шадаха, шэнэ үгын удха анхан һууриин удхатай зэргэсүүлгэ.

Үгын лексическэ (үгэ юу нэрлэнэб?), гармматическа(залгалтануудаар харуулагдадаг удханууд) удха.

III. Хэлэлгын хубинууд.

Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосо хүгжөөжэ эхилэлгэ. Үгэнүүдэй юрэнхы грамматическа удха.(юмэн, юмэнэй шанар тоо, үйлэ), лексическэ удхаһаа илгаа. Юмэнэй нэрэ. Юмэнэй нэрын лексическэ болон грамматическа удха. Грамматическа удхын тогой болон зохилдолой(асуудалнуудаарнь) залгалтануудаар гаргалга. Грамматическа удха дамжуулгада дахуул үүргэнүүдэй үүргэ. Тоогой залгалтануудай үүргэ: нэгэнэй болон олоной тоогой үгэнүүдэй удха. Юумэ нэрлэхэн үгэнүүдэйтоогоор хубилалта. Юумэ нэрлэдэг

үгэнүүдэй грамматическа модель зохоолго, тэрээн дээрэ үндэхэлэн юумэнэй нэрэ гэхэнойлгосо оруулха(ввести понятие). Юумэнэй нэрэнүүдэй падежнүүд, асуудалнуудын, тэрэнэй мэдүүлэл соо хэрэглэлгэ.

Тэмдэгэй нэрэ. Юумэнэй шанар харуулхан үгэнүүдэй лексическэ удха,асуудалын. Хэлэлгэ сооһоо (аман ба бэшэгэй) тэмдэгэй нэрэнүүдые шэлэн ололго. Шанар нэрлэдэг үгэнүүдэй онсо шэнжэ харуулалга дээрэ үндэхэлэн тэмдэгэй нэрэ гэхэн ойлгосо оруулха. Үйлэ үгэ.Үйлэ нэрлэхэн үгэнүүд, тэдэнэй хэлэлгэ соо дүүргэдэг үүргэ. Үйлын харшаудхануудтай байһаниинь үгэнүүдээр харуулга. Хэлэлгэ сооһоо үйлэ үгэнүүдые шэлэн ололго. Үйлэ харуулалга дээрэ үндэхэлэн үйлэ үгэ гэхэн ойлгосо оруулха. Үгтэхэн үгэнүүдые баримтануудые хэлэн хэлэлгын хубинуудта тааруулха.

IV. Мэдүүлэл

Хоёрдохи класста үзэхэнөө дабталга. Хүнүүдэй харилсаанда мэдүүлэлнүүдэй үүргэ. Хэлэхэн зорилгоороо мэдүүлэлнүүдэй илгарал: юрэ хөөһөн, асууһан. Мэдэрэл харуулһаараа шангадхаһан гү, али үгы байһаниинь. Мэдүүлэлнүүдые тусхай аянгатайгаар үгүүлэлгэ. Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоон. Мэдүүлэл сооһоо удхаараа болон грамматическа холбоотой үгэнүүдые(асуудалнуудаар) илгах. Нэрлүүлэгшэ болон хэлэгшэ – мэдүүлэлэй шухала гэшүүд. Тэдэнэй хоорондохи удхын ба гармматическа холбоон. Хэлэгшын хоёр «ажал»: мэдүүлэл соо хэлэгшэ гэжэ гэшүүн байһаниинь, мэдүүлэлэй удхын хэлэгдэжэ байһан үе сагтай таараһан гү, али үгы байһаниинь харуулалга. Шухала гэшүүдые элирүүлхэ арга, алгоритм баримталга. Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд: удхаараа болон грамматическа аргаар шухала гэшүүдтэй болон ондоо гэшүүдтэй холбоон. Мэдүүлэлэй тодорхой алгоритм зохёолго.

V. Хэлэлгын нюусанууд

Ямаршьёб темэдэ хабаатай бүлэг үгэнүүд. Мэдүүлэл соо үгэнүүдэй лексическэ удхаараа холбоон. Хэлэлгэ соогоо хэлэхэн зорилгоороо олон янзын мэдүүлэлнүүдые хэрэглэлгэ.

Мэдүүлэлнүүдые үгэнүүдээр болон холбуулалнуудаар дэлгэрүүлгэ. Домоглоһон түхэлтэй текстэнүүдые үгтэхэн (бэлэн) гү, али хамта зохёоһон түсбөөрсээжээр болон бэшээд дамжуулжа шадаха. Үгтэхэн нэгэ сюжеттэй зурагуудаар темээр зураглаһан удхатай сочинении бэшэхэ.Сээжээр багаһан зохёолго. Комбинированна текст. Домоглолой элеметнүүдэй зураглал. Зураглалтай домоглолго. Текст-бодомжолго, тэрэнэй байгуулга(асуудал табилга, тезис, баримтануудые харуулга, дүн гаргалга). Зураглалта болон домоглолтой бодомжолго. Үгтэхэн тезисээр бодомжолго зохёолго. Багахан бэшэг,урилга, амаршалга бэшэлгэ.Бэшэхэ нормонуудые баримталалга.

Хөөрэлдөөн (диалог).Текст соо үгтэхэн хөөрэлдөөе рольнуудаар уншалга. Хэлэхэн зорилгоороо ондо ондоо мэдүүлэлнүүдые зүб интонацитайгаар уншалга. Хөөрэлдөөе дэбтэртээ зүбөөр буулгажа бэшэлгэ, хөөрэлдөө өөрөө ханажа бэшэлгэ. Хөөрэлдөөндэ хабадаха шадабаритай болгохо.

Сэбэр бэшэлгэ. Гигиеническэ болон техническэ дадалнуудые саашань хүгжөөлгэ. Хүшэр бэшэлгэтэй үзэгүүдэй бүлэгүүдые удаа дараалан хүнгэнһөөнь хүндэ руунь бага болон ехэ үзэгүүдые гэжэ илгаруулан бэшүүлхэ. Ручкайа дэбтэрһээ таһалангүй удаадахи үзэгүүдые ниилүүлэн бэшэлгэ: ан, ааг, айг, од.оод,ойд, өөд, он, оон, ойн, өөн , ли, гд, г.м. Түргөөр ритм баримталан үгэнүүдые,мэдүүлэлнүүдые, багахан тестнүүдые бэшэлгэ.

**Буряад хэлээр
тематическэ планировани 34*2=68 часов**

№	темэ	час
1	хуралсалай шэнэ жэлээр!	1
	Абяан ба үзэгүүд (24 час)	
2	Абяан ба үзэгүүд	1
3	Аялгануудай тааралдал	1
4	Аялганай хубарил	1
5	Аялганай нугарал	1
6	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
7	Алдуу дээрэ хүдэлмэри.	1
8	Аялгануудыезүббэшэхэдүримүүд:у - ү, уу – үү, уй - үй	1
9	Аялгануудыезүббэшэхэдүримүүд:ии - ы	1
10	Аялгануудыезүббэшэхэдүримүүд:өө - ээ	1
11	Аялгануудыезүббэшэхэдүримүүд:эй - эй	1
12	Шалгалтын хүдэлмэри.	1
13	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1
14	Үгын үндэһэн, суффикс	1
15	Үгын һуури, залгалта	1
16	Нэгэ түхэлтэй үгэнүүд	1
17	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант	1
18	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1
19	Гараһан һуури	1
20	Тодо бэшэ аялганууд	1
21	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
22	Алдуу дээрэ хүдэлмэри.	1
23	Абтаһан үгэнүүдые зүб бэшэлгэ	1
24	Абтаһан үгэнүүдые зүб бэшэлгэ	1
	Хэлэлгын хубинууд (27 час)	
25	Хэлэлгын хубинууд. Юумэнэй нэрэ.	1
26	Юумэнэй нэрэ олоной тоодо. Юумэнэй нэрын түхэлнүүд.	1
27	Нэрын падеж	1
28	Хамаанай падеж	1
29	Зүгэй падеж	1
30	Үйлын падеж	1
31	Зэбсэгэй падеж	1
32	Хамтын падеж	1
33	Гаралай падеж	1
34	Изложени	1

35	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1
36	Дахуул үгэ	1
37	Дахуул үгэ	1
38	Тэмдэгэй нэрэ	1
39	Тэмдэгэй нэрэ – мэдүүлэлэй гэшүүн	1
40	Тэмдэгэй нэрэ – мэдүүлэлэй гэшүүн	1
41	Үйлэ үгэ (глагол) – мэдүүлэлэй гэшүүн	1
42	Үйлэ үгэнүүдэй һуурида а, о, э аялгануудай бэшэлгэ	1
43	Үйлэ үгэнүүдэй һуурида а, о, э аялгануудай бэшэлгэ	1
44	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
45	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1
46	Үйлэ үгэнүүдэй сагууд	1
47	Мүнөө сагай үйлэ үгэнүүд	1
48	Үнгэрһэн сагай үйлэ үгэнүүд	1
49	Ерээдүй сагай үйлэ үгэнүүд	1
50	Изложени	1
51	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1
	Мэдүүлэл (17час)	
52	Мэдүүлэл	1
53	Мэдүүлэлнүүдэй илгаа	1
54	Мэдүүлэлнүүдэй илгаа	1
55	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо	1
56	Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд	1
57	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
58	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1
59	Текст	1
60	Текст	1
61	Фразеологизмууд	1
62	Фразеологизмууд	1
63	Омонимууд	1
6364	Омонимууд	1
65	Шалгалтын хүдэлмэри. Бодомжолго.	1
66	Алдуу дээрэ хүдэлмэри.	1
67	Дабталга	1
68	Дабталга	1

Хэрэглэгдэһэн һуралсалай методическа хүсэд суглуулбари:

1. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Буряад хэлэн. 3 класс.- Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2011 он
2. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Ажалай дэбтэр. 3 класс.- Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2011 он
3. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Методическа дурадхалнууд. Буряад хэлэн. 3 класс.- Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2011 он
4. Дылыкова Р.С. Буряад һургуулийн программанууд. Буряад хэлэн. 1-4 классууд. Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2013 он

Хэрэглэгдэһэн литература:

1. Ошоров Д.Д. Буряад хэлэн, уншалга, хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Буряад һургуулийн программанууд, 1-4 классууд. - Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2004
2. С.Ц. Содномов. Методическа дурадхалнууд. Түрэлхи хэлэн. 3 класс. Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2010 он
3. Буряад хэлэнэй сахим һураха бэшэг. Электронный учебник бурятского языка.
4. С.Ц. Содномов. Литературна уншалга. Буряад һургуулийн хоёрдохи классай программа. Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2005 он

Приложени

Шалгалтын хүдэлмэри

№1. Абьян ба үзэгүүд

Зорилго: Абьян ба үзэгүүд болон аялган ба хашалгануудыг бэшэг дээрээ зүб хэрэглэхэд шадабари хэр зэргээ үхибүүдтэй ойлгогдооб гэжээ элирүүлэх.

Тестовэ даабаринууд

1. Буряад хэлэнэй алфавидта хэды үзэгүүд бииб?

а) 33 б) 36 в) 35

2. Хэды удаан аялганууд байнаб, тэмдэглэгты: э, ы, яа, аа, эй, и, өө, үү.

а) 4 б) 6 в) 5

3. Үгэнүүдыг уншагты. Хэды үзэг байнаб, хэды абьян дуулданаб гэжээ харуулагты.

Мүльһэн - ...ү, ...а

Аяга - ...ү, ...а

Нюдэн - ...ү, ...а

4. Аялганай тааралдалай ёһоор зүб бэшэгдэхэн үгэ ологты.

а) үглөөдэр

б) үглөөдэр

5. Аялганай хубарилай дүримөөр бэшэгдэхэ аялган оложо тэмдэглэгты.

а) байгалиһ...(ээ, аа)

б) шууях(а, о, э)

в) гүрөөһ...н (а, о, э)

6. Аялганай нугаралай ёһоор бэшэгдэхэн үгэ заагты.

а) һэрюун

б) ёдогонуулха

в) хоргодолсоон

7. Зөөлэн хашалгантай үгэнүүдыг тэмдэглэгты:

а) долгин

б) машина

в) хальһан

г) үргэн

д) часы

е) элээ

8. Таараха аялгануудыг (у-ү, уй-үй) табигты: ...лсэ, ...хибүүн, з...дэн, ...һан, х...шан, ...тан.

9. Үгын һүүлшын үедэ бэшэгдэхэ (ээ-эй) үзэг тэмдэглэгты:

Миисг... , хэр... ,хэбш...н, з00х... , тэм...н, ээзг... , бээл... , хир... .

10. Таараха аялган (00-ээ) табигты.

Хюр... , хүбүүнh... , үүд... , гүйг... , түүг... , нүхэрh... , түлээг... , хүдэл... .

11. Алфавидай гуримаар хубарюулан бэшэгты.

Хандагай, жэмэс, илааһан, дуун, аялга, яһан, шандаган, лимбэ, ёлко, олтирог.

Дүн: хамта 22 балл.

Сэгнэхэ арга:

20-22б –«5», 16-19б –«4», 12-15б –«3», 11б доошо- «2»

№ 2. үгын бүридэл

Зорилго: үгын һуурида тодо бэшэ түргэн а,о,э аялганууды зүб бэшэхэ дүримэй мэдэсэ шалгах.

1. Диктант «Манай ой».

Манай нютагта нарһан, шэнэнэн, хасуури ургадаг. Эдэниие шэлбүүһэтэ модод гэдэг. Баһа хуһан, уляаһан, бургааһан ургадаг. Ой соо алирһан, зэдэгэнэ, улаагана, гүлз00ргэнэ элбэг юм. Баабгай, гүр00һэн, шэлүүһэн, хэрмэн, доргон гэхэ мэтын ангууд ойдо байдаг. Хэдынэйшые сагта шубуудай абьян дуулахат. Ой болбол манай байдалда тон шухала. Ойе хамгаалха хэрэгтэй. (47 үгэ)

2. Даабаринууд

- 1) Точкын орондо таараха үгэ табигты.

Хуһан, уляаһан, бургааһан - ... (ямар?) модод гээшэ.

- 2) Текст сооһоо жэмэсэй нэрэнүүды түүжэ бэшээд, 00һэд00 һанажа нэмэгты.

№ 3. Абтаһан үгэ

Зорилго: Абтаһан үгэнүүды болон тэдэнэй һүүлэй аялганууды зүб бэшэхэ шадабари шалгах.

1. Диктант «һуургуулиин газетэ»

Манай һуургуулида һарын хоер удаа газетэ гаргадаг юм. Тэрэ газетэдээ 00һэдынг00 һонин ажал, һуралсал тухай бэшэдэгбди. Нүүлшын номерто эрхим һурагша Анатоли тухай бэшэгдээ. Тэрэ районной олимпиадада математикаар түрүү һуури эзэлээ юм. Хүбүүндэ грамота болон сэнтэй бэлэг энциклопедии шагнал барюулагдаба гэжэ һонирхообди. (41 үгэ)

2. Даабаринууд.

- 1) Сагай ямар хэмжүүрнүүды мэдэхэбта, һанагты.Тэдэнээ тон бага хэмжүүрһэнь эхилжэ, ехэ тээшэнь һубарюулан бэшэгты.

№ 4. Юумэнэй нэрэ

Зорилго: Юумэнэй нэрын падежнүүдэй залгалтанууды болон дахуул үгэнүүды зүб бэшэхэ шадабари шалгах.

1. Диктант «үер»

үргэн голой олтиргой шугы соо нэгэ хэдэн туулайнууд байдаг һэн.

Хабар боложо эхилбэ. Шугын бургааһан гэдэжэ, туулайнуудта аятай саг ерэбэ. Голой мүльһэн хүдэлжэ, үер болохоор забдаба. Уһан эрьһеһээ халижа, туулайнууд олтиргой дунда сугларба. үдэр бүри уһан нэмэжэ байна. Нэгэ һ00гэй үзүүртэ гэрэй һууриин зэргэ газар хуурай үлэжэ, туулайнууды үхэлһ00 абарба. (50 үгэ)

2. Даабаринууд
- 1) Текст сооһоо хабарай байгаали элирүүлһэн мэдүүлэл оложо, доогуурнь зурагты.
- 2) үер гэхэн үгэ падежнүүдээр зохилдуулагты.

№ 5. Тэмдэгэй нэрэ

Зорилго: Тэмдэгэй нэрэ – хэлэлгын хуби, тэрэ мэдүүлэл соо юумэнэй нэрэнүүдэй шанар тэмдэг харуулһан элирхэйлэгшэ гэжэ үхибүүдэй ойлгосо шалгаха.

1. Диктант «Хэрмэн»

Энэ бишыхан хөөрхэн ан ехэ байдал түхөөрдөг. Хэрмэн модоной хүнды соо дулаахан уурхай заһадаг. Нариихан халаануудтань хархяаг үлгэжэ хатаадаг. Ихэдээ хүйтэн үбэлдөө эдихэ юумээ бэлэдхэнэ. Амтатай намарай эдешэхэдэ, суглуулжа хадагалдаг. Хэрмэнэй гол хоолынь шэлбэһэтэ модонуудай үрэ юм.

Хэрмэнэй үһэниинь зөөлөхөн, һүүлынь һагсагархан. (42 үгэ)
2. Даабаринууд
- 1) Текст соо 3 элирхэйлэгшэ холбоо үгэтэйнь зурагты. Ямар хэлэгын хубида хабаатайб, заагты.
- 2) Хоёрдохи мэдүүлэл мэдүүлэлэй гэшүүдээр болон хэлэлгын хубяар шүүлбэри хэгты.
- 3) үбэлдөө эдихэ юумээ бэлэдхэдэггүй, унтадаг амитадые нэрлэгты.

№ 6. үйлэ үгэ

Зорилго: үйлэ үгэнүүдэй залгалта бэшэлгын дүрим зүб хэрэглэжэ, алдуугүйгөөр бэшэхэ шадабари шалгаха.

1. Диктант «Эхин»

Нажарай дулааниие үдэшэн, намарай хаһа бууба. үбэлэй шанга хүйтэнэй эхин тэмдэг үзүүлнэ. һарьдаг ехэ уулые сайбар үнгөөр шэмэбэ. Яблама саган самсаар үргэн талмайе нэмэрүүлбэ. Хюрууда шарлахагүй жэрбэгэр наһад ногоорно. Халзан малагар духатай хангай үндэр ууламнай шэрбэгэр ногоон һахалаа сэнтүүлэн үуужа байна. (41 үгэ)
2. Даабаринууд
- 1) Дүрбэдэхи мэдүүлэл уншагты. Автор юун тухай хэлэнэб? Өөрынгөө ойлгоһоор шэнэ мэдүүлэл зохиожо бэшэгты.
- 2) Текст сохи глаголнуудые олоод, сагыень заагты.

№ 7 Мэдүүлэл

Зорилго: үхибүүдэй текст мэдүүлэлнүүдээр хубаан бэшэхэ шадабари болон мэдүүлэлэй илгаа элирүүлһые шалгаха. Тэрээн соохи үгэнүүдэй холбоо, шухала болон юрын гэшүүдые илгажа шадаха дүй дүршэл шалгаха.

1. Диктант «Зүгышые хүндэ тухатай»

Зүгы сэсэгэй шүүһе һорожо эдидэг, суглуулдаг. Тэдэ үбэлдөө эдихэ хоолоо бэлдэнэ. Сэсэгэй шүүһые бал гэжэ нэрлэдэг. Таанар зүгын бал эдихэ дуратай гүт? Бал гэшэ ехэ амтатай, хүнэй бээдэм тухатай. Тиимэ тула хүнүүд зүгы тэжээжэ балынь абадаг. Доржын аба зүгышэн болобо. Зүгынүүдүүдтэ бишыхан гэрхэнүүдые бариба. Тэндэнь бал суглуулдаг торхонууд табигдаба.

Зүгынүүдтэ һаад хэжэ, гэрнүүдыень һандаргажа болохогүй! (56 үгэ)
2. Даабаринууд

- 1) Зүгын гэрхэнүүд хана байха ёһотойб? Мэдүүлэл зохёожо бэшэгты.
- 2) Түрүүшын мэдүүлэлэй шүүлбэри хэгты.

№ 8. Хэлэлгын нюусанууд

Тестовэ даабаринууд

1. Эдэ үгэнүүдтэ синоним ханагты:
Хүхюутэй-
Хүдэлмэри-
Орилбо-
2. үгэнүүдтэ антоним ханагты:
үдэр-
хара-
ошобо-
3. Ямар үгэнүүд омоним болоноб?
а) дүтэ удхатай
б) харша удхатай
в) хэлэхэ, бэшэхэдээ адли аад, удхань ондоо
4. «Алтан гартай» гэхэн үгүүлэл ямар удхатайб?
а) сэхэ
б) шэлжэхэн
5. Фразеологизмуудые тайлбарилагты.
Нюдэ алдама-
Шэхэээ табиха-
Дээрэ зүрхэтэй
6. Онъһон үгэ хүсөөжэ бэшэгты.
... ... , яһаа хухарһан дээрэ.
7. Бүлэг үгэнүүдые нэгэ үгөөр нэрлэгты.
Самса, пальто, үмдэн, дэгэл- ...
Бүргэд, ангир, тохорюун, туун- ...
Хуһан, шэнэхэн, уляһан, хуша- ...
8. Текстын хубинуудые удхаарнь тааруулһан һубарил заагты.
1. Хабартаа хурын наадан болодог. Манай эндэ хуранууд хаанашье олон юм.
2. Хуранууд гээшэ ойн шубуудай нэгэн болоно. Тэрэ тахяагай шэнээн бээтэй, улаахан залаатай, харахан үнгэтэй шубуун.
3. үбэлдөө хуранууд саһа нүхэлөөд, тэрээн соогоо хоргододог. Тэрэ бэлээр мяхаша шубууд болон ангуудта баригдааггүй. Хуранууд хуһанай гүлгэдые түрижэ эдидэг.

а) 2,1,3

б) 3,2,1

в) 2,3,1

9. Дээрэ үгтэһэн текстдэ нэрэ шэлэгты:

а) Шубуун.

б) Хурын наадан.

в) Хура- ойн шубуун.

10. Хура тухай зураглал текст сооһоо оложо бэшэгты.

Дүн гаргагты: 22 балл абха эрхэтэй

Сэгнэлтэ: 20-22 б – «5», 16-19б – «4», 12-15б – «3», 11б доошо «2».

№ 9. Жэлэй эсэстэ үгтэхэ шалгалтын хүдэлмэри

Зорилго: үхибүүдэй грамматика болон бэшэгэй дүримүүдые хэрэглэжэ шадаха шадабари, мэдэсэ, хэр зэргэ хэмжээн дээрэ байнаб гэжэ элирүүлхэ.

1. Диктант «Эрбээхэйнүүд»

Дулаан хабар үнгэрбэ. Халуун зун эхилбэ. Тала гүбээнүүд зөөлөн хүхэ ногоогоор бүрхөөгдэбэ. үнгэ бүрийн сэсэгүүд ургана. Аятай найхан үнэр анхилна.

Сэсэгүүдэй оройгоор эрбээхэйнүүд нуужа, амтатайхан шүүһыень хороно. Сагаан сэсэгэй оройдо сагаан эрбээхэй, шаргал сэсэгтэ шара, хүхэ сэсэгтэ хүхэ эрбээхэй нууна. Хара эрөөн эрбээхэй ягаан сэсэгтэ нууба. Агаарта ниидэжэ ябаһан алтан хараасгай сагаан, шара, хүхэ эрбээхэйнүүдые обёорбогүй. Харин хара эрбээхэйе абажа ябашаба.

2. Даабаринууд

1. Түрүүшын хоёр мэдүүлэлдэ мэдүүлэлэй гэшүүдээр, хэлэлгын хубяар шүүлбэри хэгты.

2. үгын бүридэлөөр шүүлбэри хэгты: бүрхөөгдэбэ, эрбээхэйнүүд.

3. Юундэ алтан хараасгай хара эрбээхэйе абаашааб,харюу шэлэгты.

а) хараасгай хорхой шумуул, эрбээхэй хоолтой

б) хара эрбээхэй тодо элеэр харагдаба

в) хара эрбээхэй хараасгайда дайралдашаба.

ДҮРИМӨӨР ШАЛГАГДАХАГҮЙ ҮГЭНҮҮД

Автобус, агнуури, амһарта, батагана, библиотекэ, богоһо, булаабха, гулабхаа, гүзээн, дальбараа, добуун, жэрхи, замбуулин, зумбараан, илааһан, инзаган, календарь, комбайн, космонавт, лагерь, ламбагай, медаль, морхооб, мүльһэн, миисгэй, нюсэгэн, нааданхай, нийслэл, огород, омоли, онголо, оньһон, портрет, пулаад, пезшэн, расписани, республика, сабшалан, саад, сабхи, сууряан, сагаалха, сэтгүүл, театр, телевизор, таабари, түхэриг, уржадэр, уляангир, урьха, үгэрсэ, үндэһэн, үльгэр, хирпиисэ, хоолос, хэрэлсы, халхин, голоомо, һоёо, һармагшан, һонгино, цирк, чемпион, часы, шоргоолжон, шофёр, шэлбүүһэн, эрхы, эльгэн, эрбээхэй, эзэгэй, юртэмсэ, юбкэ, юлхэгэр, яблока, ялаагана,ябагаар.

